

*Др Мирослав Врховшек,
судија Савезног суда, Београд
Владимир Козар,
судија Привредног суда, Београд*

Одговорност зависног предузећа за обавезе матичног предузећа

Увод

Питање одговорности предузећа за обавезе свог оснивача поставља се у ситуацијама када дође до делимичног улога активе у постојећа друштва (када једно предузеће као свој оснивачки улог пренесе знатан део своје имовине на новосновано предузеће), као и код организовања холдинга уз оснивање нових зависних друштава.

У раду су анализирана законска решења, мишљења правне теорије, као и ставови судске праксе о односу матичног и зависних предузећа, као и о **одговорности за имовинске обавезе**. Посебно је указано на проблематику **извршења на имовини холдинга и зависних друштава**, која се односи на организовање холдинга и прелазак обавезе на зависна друштва. Такође, приказане су законске одредбе, теоријска схватања, као и ставови судске праксе који се односе на одговорност матичног и зависних предузећа за имовинске обавезе предузећа које се "организовало" у холдинг. Посебно је указано на проблеме извршења на имовини холдинга и зависних друштава у случају организовања холдинга **поделом имовине предузећа**, као и на одговорност зависних предузећа за обавезе матичног предузећа (холдинга). Размотрена су и питања која се односе на одговорност у случају "организовања" холдинга поделом имовине предузећа, као и на правно дејство акта о разграничењу

права и обавеза. Такође, анализирани су правни ставови и порблеми везани за **спровођење извршења на акцијама или уделима**, као и могућност побијања правне радње уплате, односно уношења оснивачког улога у предузеће. Указано је и на процедуру побијања правне радње оснивања и преноса оснивачког улога Паулијанском тужбом, што је прихваћено у делу судске праксе као начин заштите поверилаца, као и на став о потреби широког тумачења законских одредаба о привиду правне личности. Анализирани су и ставови који делимичан пренос активе на нова или постојећа предузећа квалификују као **приступање дугу**, што повлачи ограничену солидарну одговорност таквих предузећа за обавезе свога оснивача настале до момента преноса, односно оснивања. На крају су приказани ставови о потреби превентивног решавања проблема још у поступку уписа у судски регистар такве промене или оснивања ради **спречавања злоупотребе права на оснивање предузећа**.

Указано је на опречне ставове, који постоје у теорији и пракси у погледу питања да ли зависна предузећа одговарају за имовинске обавезе матичног предузећа или правног претходника холдинга, тј. предузећа које се поделом своје имовине "организовало" у холдинг.

1. Однос матичног и зависних предузећа

Битна одлика односа холдинга и зависних предузећа је њихова сложена структура, где није реч о једном правном лицу са имовином под јединственим правним режимом, већ је реч о више правних лица од којих свако има свој посебан правни субјективитет и своју имовину. Према судској пракси, која се формирала у примени ранијег Закона о предузећима, а која није изгубила актуелност доношењем важећег Закона о предузећима, предузеће које као чланица касније приступи постојећој холдинг компанији, **задржава свој потпуни правни субјективитет**, а међусобни економски и пословни односи се уређују уговорима. У Закону о предузећима је употребљен термин "холдинг", док се у досадашњој пракси сусрећу и називи "холдинг компанија" или "холдинг корпорација". Ни важећи ни ранији Закон о предузећима, не познају појам "приступање" холдинг компанији, али се наведена промена може подвести под одредбе члана 410. важећег закона, односно члана 145б. ранијег закона. Правни однос настаје између друштва "матице" (холдинг, холдинг предузеће или холдинг корпорација) и друштва која имају својство "кћери", односно члана у холдинга (зависна друштва).

У пракси, до формирања холдинг предузећа као облика повезивања предузећа може доћи и на тај начин што предузеће које се организује као друштво преноси свој капитал на холдинг корпорацију у чији састав улази. Пренети капитал се изражава као удео друштва "кћери" у холдинг корпорацији или преко акција, док с друге стране, холдинг корпорација по основу стеченог капитала управља или учествује у управљању друштвом "кћери". Дакле, на овај начин формирају се **предузећа са узајамним учешћем**, која подлежу **ограничењима** из чл. 408. и 409. Зако-

на о предузећима. Наиме, реч је о сходној примени наведених одредби на односе холдинга и зависних предузећа која је предвиђена у члану 410. став 3. Закона о предузећима.

Поред тога, до "организовања" холдинга може доћи и тако што се постојеће предузеће организује као акционарско друштво, а **од дела своје имовине формира зависна друштва** (акционарска друштва или друштва с ограниченом одговорношћу) којима управља на основу оснивачких права и овлашћења.¹⁾

2. Одговорност за имовинске обавезе

У погледу одговорности за имовинско-правне обавезе чланова холдинга (друштва "кћери") и самог холдинг предузећа, у досадашњој судској пракси преовладавао је став да чланови холдинга **не одговарају за обавезе холдинг предузећа**, нити за обавезе других чланова у саставу истог холдинга, а такође ни холдинг предузеће не одговара за обавезе појединих чланова. Према досадашњој пракси, у промету са трећим лицима холдинг није одговарао за обавезе новооснованог предузећа (друштва кћери, односно зависног предузећа) осим ако то **изричито није било предвиђено актом о оснивању** предузећа. Холдинг је одговарао до износа уложених средстава, а новоосновано предузеће је одговарало свим својим средствима и није одговарало за обавезе холдинга, осим ако то актом о оснивању није било посебно предвиђено.

Изложено схватање се може применити и на спорне односе који се решавају применом одредаба важећег Закона о предузећима, а заснива на чињеници да су и холдинг предузеће и друштва "кћери" **посебна правна лица** са посебном имовином, без обзира на међусобну повезаност и условљеност управљачко-оснивачким правима. Према томе, и у овом случају ће се применити опште правило из члана 53. став 1. Закона о предузећима према којем предузеће за своје обавезе одговара целокупном својом имовином. То значи да за обавезе других предузећа може одговарати **само ако су преузете уговором**. Дакле, одговорност за обавезе других чланица холдинга и за обавезе самог холдинг предузећа би могла да постоји само ако је предвиђена уговором о организовању холдинг предузећа или каснијим изменама и допунама истог.²⁾

Да би имала правно дејство према трећим лицима, ова одговорност мора бити уписана и у судски регистар, обзиром да се према члану 97. став 2. важећег Закона о предузећима, нико не може позивати на то да му нису били познати подаци уписани у регистар, осим ако у том закону није друкчије прописано. И други позитивни прописи такође, налажу уписивање одговорности субјекта уписа за обавезе других предузећа у правном промету. У члану 2. став 2. Уредбе о упису у судски регистар ("Службени лист СРЈ" бр. 1/97), прописано је да се у судски регистар уписују и

1. Врховшек - Козар, Извршење на имовини холдинга и зависних друштава, часопис Правни живот бр. 5-6/97 стр. 35 - 59
2. Врховшек - Козар, исто

други подаци који су од значаја за правни промет а између осталог и **одговорност субјекта уписа за обавезе других предузећа у правном промету**.

Међутим, у случају стварања **зависног друштва под непосредним управљањем** Закон о предузећима је у члану 414. став 1. прописао и изузетак од општег правила који се односи на све облике повезаних предузећа. У том случају акционар који поседује више од 75% акција зависног друштва **одговара неорганичено солидарно** за његове обавезе. То значи да би холдинг одговарао неорганичено солидарно за обавезе зависног предузећа под његовим непосредним управљањем.

3. Организовање холдинга, прелазак обавезе на зависна друштва и упућивање на парницу

До "организовања" холдинга може доћи и тако што се постојеће предузеће организује као акционарско друштво, а **од дела своје имовине** формира зависна друштва (акционарска друштва или друштва с ограниченом одговорношћу) којима управља на основу оснивачких права и овлашћења (реч је "делимичној подели" као статусној промени). У том случају може се поставити питање **извршења правноснажних судских пресуда** које су донете против предузећа које се на овај начин "организовало" у холдинг. Посебно је важно питање да ли се и зависна друштва сматрају правним следбеницима некадашњег јединственог предузећа и да ли одговарају за његове обавезе, тј. да ли је и на њих **обавеза прешла** после настанка извршне исправе.³⁾

Указујемо на законске одредбе и ставове судске праксе који се тичу извршног поступка. У Закону о извршном поступку, регулисано је питање прелаза потраживања или обавезе на лица која у извршној исправи нису означена као поверилац, односно дужник. Наиме према члану 22. овог закона, извршење се одређује и против лица које у извршној исправи није означено као дужник, ако поверилац јавном или по закону овереном исправом докаже да је обавеза прешла на то лице, а за случај да то није могуће пренос обавезе се доказује правноснажном судском одлуком донесеном у парничном поступку. У том случају, на основу одредбе из члана 54. став 1. Закона о извршном поступку, суд ће **упутити дужника** да у одређеном року покрене парницу **ради проглашења да је извршење недопуштено**, јер решење о приговору дужника зависи од чињенице која се односи на само потраживање (питање правног следбеништва), а која је међу странкама спорна.

Судска пракса креирала је одређена решења која се односе на прелазак обавезе на зависна друштва у случају организовања холдинга и упућивање дужника на парницу. Према ставу праксе, када дужници истичу приговор да обавеза из извршне исправе није прешла на њих, суд ће их закључком упутити да покрену парницу **ради проглашења да је извршење недопуштено**, јер докази о оснивању друштва са

3. Врховшек - Козар, Извршење на имовини холдинга и зависних друштава, часопис Правни живот бр. 5-6/97 стр. 35 - 59

ограниченом одговорношћу, нису и доказ о томе да је обавеза пренесена или прешла и на новоозначене дужнике, сагласно одредби члана 187а. став 2. Закона о предузећима.⁴⁾

На овом месту указујемо на законске одредбе и ставове судске праксе у парницама покренутим по тужби за утврђење да је извршење које је одређено против зависних предузећа недопуштено:

4. Недопуштено извршење на имовини зависних предузећа

У судској пракси креирани су ставови о томе да ли зависна предузећа одговарају за обавезе предузећа од чије имовине је ”организован” холдинг. Према ставу праксе, када се предузеће организује као холдинг и од дела своје имовине оснује зависна друштва са ограниченом одговорношћу, тада **зависна друштва не одговарају солидарно** за обавезе предузећа, јер није реч о статусној промени, па ће извршење бити проглашено недопуштеним.⁵⁾

Изложени правни став нашао је своју потврду и у одлукама виших судских инстанци. Према ставу судске праксе **зависна предузећа не могу одговарати за обавезе свог оснивача**, јер су основана предузећа самостална, и од свог оснивача независна правна лица.⁶⁾

Међутим, потребно је истаћи да у судској пракси постоје **супротни ставови** у погледу питања да ли зависна предузећа одговарају за имовинске обавезе правног претходника холдинга, тј. предузећа које се поделом своје имовине ”организовало” у холдинг. Према таквим ставовима поверилац не може имати билокаквих штетних последица због тога што је дошло до промена у организовању дужника, који је обавезан на исплату одређеног износа правноснажном пресудом, јер обавеза по самом закону, прелази на холдинг и зависна друштва која су настала на основама имовине дужника. Такође, према ставу судске праксе, трансформација предузећа у холдинг предузеће обухвата низ статусних промена, међу којима је и статусна промена поделе једног предузећа на више предузећа, услед чега матично предузеће и зависна предузећа солидарно одговарају за обавезе предузећа од чије имовине су организована.

5. Подела имовине предузећа као начин ”организовања” холдинга и прелазак обавеза на холдинг и зависна друштва

У пракси, до формирања холдинг предузећа као облика повезивања предузећа може доћи и на тај начин што предузеће које се организује као друштво преноси свој капитал на холдинг корпорацију у чији састав улази. Пренети капитал се

4. Из решења Привредног суда у Београду И. 10733/93 од 27. децембра 1994. године

5. Из пресуде Привредног суда у Београду П. 1764/96 од 9. маја 1996. године

6. Из пресуде Вишег привредног суда у Београду, Пж. 6530/96 од 11. септембра 1996. године

изражава као удео друштва "кћери" у холдинг корпорацији или преко акција, док с друге стране, холдинг корпорација по основу стеченог капитала управља или учествује у управљању друштвом "кћери". Поред тога, до "организовања" холдинга може доћи и тако што се постојеће предузеће организује као акционарско друштво, а од дела своје имовине формира зависна друштва (акционарска друштва или друштва с ограниченом одговорношћу) којима управља на основу оснивачких права и овлашћења. У том случају може се поставити питање извршења правноснажних пресуда које су донете против предузећа које се на овај начин "организовало" у холдинг. Посебно је важно питање да ли се и зависна друштва сматрају правним следбеницима некадашњег јединственог предузећа и да ли одговарају за његове обавезе, тј. да ли је и на њих обавеза прешла после настанка извршне исправе.

Указујемо на законске одредбе и ставове судске праксе у парницама покренутим по тужби за утврђење да је извршење које је одређено против зависних предузећа недопуштено: Према ставу судске праксе, поверилац не може имати било каквих штетних последица због тога што је дошло до промена у организовању дужника, који је обавезан на исплату одређеног износа правноснажном пресудом, јер обавеза **по самом закону прелази на холдинг и зависна друштва** која су настала на основама имовине дужника.⁷⁾ Такође, према ставу судске праксе, трансформација предузећа у холдинг предузеће обухвата **низ статусних промена**, међу којима је и статусна промена поделе једног предузећа на више предузећа, услед чега матично предузеће и **зависна предузећа солидарно одговарају за обавезе** предузећа од чије имовине су организована.⁸⁾

У судској пракси креирано је становиште по коме, **разграничење права и обавеза** између новоорганизованих предузећа **нема значаја за потраживања трећих лица**, јер се актом о разграничењу средстава, права и обавеза не може искључити одговорност новоорганизованих предузећа када се ради о одговорности по самом закону.⁹⁾

Међутим, потребно је истаћи да у судској пракси постоје опречни ставови у погледу питања да ли зависна предузећа одговарају за имовинске обавезе правног претходника холдинга, тј. предузећа које се поделом своје имовине "организовало" у холдинг. Према таквим ставовима када се предузеће организује као холдинг и од дела своје имовине оснује зависна друштва са ограниченом одговорношћу, тада зависна друштва не одговарају солидарно за обавезе предузећа, јер није реч о статусној промени, па ће извршење бити проглашено недопуштеним. Такође, према ставу судске праксе зависна предузећа не могу одговорати за обавезе свог оснивача, јер су основана предузећа самостална, и од свог оснивача независна правна лица.

7. Из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 82/97 од 2. априла. 1997. године

8. Из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 82/97 од 2. априла. 1997. године

9. Из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 82/97 од 2. априла. 1997. године

Сматрамо да су изложени ставови који "организовање" холдинга поделом имовине третирају као статусну промену, а према којима за обавезе предузећа које се поделом своје имовине "организовало" у холдинг, одговарају и зависна предузећа, односно друштва, прихватљивији.¹⁰⁾ Јер, реч је о "делимичној подели" као статусној промени.

6. Извршење, организовање холдинга и одговорност на основу имовине

Изложени правни ставови о солидарној одговорности холдинга и зависних друштава, односно о одговорности предузећа за обавезе свога оснивача, који су изражени у одлукама другостепеног и ревизијског суда, нашли су своју потврду у пракси највише судске инстанце - у одлукама Савезног суда.

По становишту Савезног суда, за обавезе предузећа које се поделом своје имовине организовало у холдинг, солидарно одговарају и зависна друштва са ограниченом одговорношћу, односно сви правни субјекти настали на основама и из имовине тог предузећа.

У образложењу овог става наводи се да је правноснажном и извршном одлуком Привредног суда у Б. Грађевинско предузеће "Р." ДД у Б. обавезано је да Друштвеном предузећу "К.Х." у Б. исплати износ од 680.543,93 УСА долара са каматом и трошковима спора. На основу такве судске одлуке, а на предлог у овом спору туженог као повериоца, донето је решење о извршењу, које је накнадно на предлог повериоца **проширено** и на деоничка друштва - тужиоце у овом спору. Међутим, након правноснажности извршне исправе, а на основу одлуке Скупштине Грађевинског предузећа "Р." ДД од 24. децембра 1993. године, наведено предузеће организовано је као ГП "Р."-Холдинг ДД (у овом спору тужилац првог реда), а од имовине Грађевинског предузећа "Р." ДД организовано је осам деоничких друштава који су у овом спору означени као тужиоци од другог до деветог реда. Донетом одлуком, статутом, као и актом о међусобним односима холдинга и деоничких друштава предвиђено је да је ГП "Р."-Холдинг ДД правни следбеник Грађевинског предузећа "Р." ДД, као и да холдинг одговара за обавезе друштва са ограниченом одговорношћу до висине уложеног капитала. Друштва са ограниченом одговорношћу имају својство правног лица, а за своје обавезе одговарају својом имовином. На основу овако утврђеног чињеничног стања првостепени и другостепени суд стали су на становиште да за обавезе Грађевинског предузећа "Р." ДД одговара само ГП "Р."-Холдинг ДД, а не и друштва са ограниченом одговорношћу, па је у односу на ове тужиоце **извршење проглашено недопуштеним**. Ревизијски суд, међутим, стао је на супротно становиште, налазећи да су након извршеног организовања тужилаца на основама и из имовине њиховог правног

10. Врховшек - Козар, Извршење на имовини холдинга и зависних друштава, часопис Правни живот бр. 5-6/97 стр. 35 - 59

претходника Грађевинског предузећа "Р." ДД по основу самог закона **на тужиоце прешле обавезе** њиховог правног претходника, па је зато извршење у конкретном случају допуштено како у односу на холдинг предузеће, тако и на предузећа, односно зависна друштва са ограниченом одговорношћу. Савезни државни тужилац у захтеву за заштиту законитости указује да је ревизијски суд извео погрешан закључак, налазећи да друштва са ограниченом одговорношћу не могу одговарати за обавезе свог оснивача јер су основана предузећа, односно друштва **посебни правни субјекти** и од свог оснивача независна правна лица, па сматра да је у конкретном случају извршење требало прогласити недопуштеним у односу на друштва са ограниченом одговорношћу. Савезни суд нашао је да се наведено правно становиште Савезног државног тужиоца не може прихватити. Одредбом члана 187а. став 2. Закона о предузећима ("Службени лист СФРЈ, бр. 77/88 и 46/90), прописано је да предузећа настала поделом, спајањем с другим предузећем или припајањем другом предузећу, солидарно одговарају за обавезе предузећа која су престала да постоје. Према изложеном, правилно ревизијски суд у конкретном случају оцењује да организовање холдинга поделом имовине треба сматрати као статусну промену према којој сагласно цитираној законској одредби, за обавезе предузећа које се поделом имовине организовало у холдинг, одговарају и друштва са ограниченом одговорношћу, јер је у питању организовање више правних лица од једног правног лица и то на основама и **на имовини** тог правног лица. Дакле, разграничење права и обавеза између новоорганизованих предузећа нема значаја за потраживања трећих лица, односно актом о разграничењу средстава, права и обавеза не може се искључити одговорност новоорганизованих предузећа, с обзиром да је у питању одговорност тих предузећа по основу самог закона.¹¹⁾

7. Делимични улог активе у постојећа друштва као делимична подела-фузија

У правној теорији се истиче да делимични улог активе у постојећа друштва, као и организовање холдинга уз оснивање нових друштава од имовине постојећег предузећа, представљају **делимичну поделу-фузију**, што представља основ за сходну примену правила о **солидарној одговорности** друштва корисника дела имовине оснивача за обавезе оснивача настале до уписа ових модела поделе у судски регистар (поделе-фузије).¹²⁾ Реч је о сходној примени одредбе из члана 435. став 3. Закона о предузећима према којој предузећа настала поделом одговарају солидарно за обавезе подељеног предузећа, као и одредбе из члана 434. став 4. истог закона о спајању новим оснивањем (спајању) према којој уписом новооснованог предузећа у регистар, имовина предузећа која се спајају, **укључујући и обавезе**, прелази на новоосновано предузеће. У правној теорији постоје мишљења да се на уговорној

11. Из пресуде Савезног суда, Гпзс. 68/97 од 5. фебруара 1998. године

12. Васиљевић, Привредна друштва - домаће и упоредно право, 1999. год, стр. 459. и 460.

основи може **ограничити одговорност** тако да друштво корисник активе одговара **сразмерно преузетој активи**. У противном, претпоставља се да је реч о **неограниченој солидарној одговорности**, јер је реч о правном следбеништву (универзалној сукцесији).

У правној теорији постоје супротна становишта према којим се организовање холдинга од постојећег предузећа уз оснивање нових зависних друштава од делова имовине постојећег предузећа, не може оквалификовати као подела предузећа.¹³⁾ Самим тим, ни новонастала предузећа (зависна друштва) не могу одговарати за обавезе оснивача, применом правила из члана 187а. став 2. Закона о предузећима ("Службени лист СФРЈ, бр. 77/88 и 46/90) у коме је било прописано да предузећа настала поделом, спајањем с другим предузећем или припајањем другом предузећу, солидарно одговарају за обавезе предузећа која су престала да постоје, односно одредбе из члана 435. став 3. Закона о предузећима ("Службени лист СРЈ" бр. 29/96) према којој предузећа настала поделом одговарају солидарно за обавезе подељеног предузећа. Такво мишљење правне теорије заснива се на аргументу да се оснивањем једног или више нових предузећа од делова постојећег предузећа или пак организовањем предузећа као холдинга поделом његове имовине, **не врши подела постојећег предузећа**. Јер, у случају поделе предузећа, предузеће које се поделило **престаје да постоји** и брише се из судског регистра, а управо због тога законом се установљава солидарна одговорност новонасталих предузећа за његове обавезе.¹⁴⁾

Изложеном мишљењу правне теорије може се приговорити да **није имало у виду и делимичну поделу као посебан тип поделе**, који није изричито регулисан Законом о предузећима. Наведено теоријско становиште као критеријум за одређивање поделе као статусне промене узима искључиво престанак предузећа, а **не поделу активе, односно имовине** привредног субјекта, што по нашем мишљењу представља **суштинско обележје поделе предузећа**, без обзира да ли оно услед тога престаје да постоји или не.

Као што је наведено, насупротив мишљењу да оснивањем једног или више нових предузећа од делова постојећег предузећа или пак организовањем предузећа као холдинга поделом његове имовине не представља поделу као статусну промену, у правној теорији постоје ставови да је реч о **посебном типу делимичне поделе**. Судска пракса је у овом случају предњачила у односу на правну теорију, што је реткост у правном животу, тако да је став о делимичној подели предузећа прво креиран у пракси Савезног суда и Врховног суда Србије, а тек после тога уочен је у правној теорији.

13. Ивица Јанковец, "Може ли зависно предузеће одговарати за обавезе матичног предузећа", Правни живот бр. 11/98, стр. 300.

14. Ивица Јанковец, исто

8. Ограничена солидарна одговорност зависних друштава насталих организовањем холдинга

Прихватањем става о солидарној одговорности зависних друштава насталих организовањем холдинга, односно о солидарној одговорности предузећа за обавезе свог оснивача, у пракси као и у правној теорији као спорно поставило се питање обима солидарне одговорности. Наиме, спорно је да ли је солидарна одговорност предузећа за обавезе свог оснивача **ограничена** до висине улога односно пренете активе, или је пак реч о неограниченој солидарној одговорности. На овом месту указујемо на став судске праксе о ограниченој солидарној одговорности зависних друштава насталих организовањем холдинга.

По становишту актуелне праксе, трансформација друштвеног предузећа у холдинг представља промену облика организовања па зависна друштва као новонастали субјекти, одговарају за обавезе предузећа од кога су настали до вредности преузете имовине.

У конкретном случају, пресудом Привредног суда у Б. од 13. новембра 1996. године утврђено је да је извршење одређено решењем истог суда од 26. септембра 1991. године недопуштено. Пресудом Вишег привредног суда одбијена је жалба туженог иностраног предузећа.

Против другостепене пресуде тужени је изјавио ревизију због погрешне примене материјалног права. Врховни суд је нашао да је ревизија основана, па је укинуо наведене пресуде и предмет вратио првостепеном суду на поновно суђење. Према утврђеном чињеничном стању, туженик је у својству повериоца покренуо извршни поступак по извршном наслову - одлуци Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије од 5. септембра 1990. године. Дужници - зависна друштва са ограниченом одговорношћу, овде тужиоци, по приговору су решењем суда упућени на парницу ради проглашења да је извршење недопуштено. Увидом у решење Фи. 5732/91 утврђено је да се Друштвено предузеће "Ј." у Београду организовало 10. јуна 1991. године у Деоничко друштво "Ј. - холдинг". Актом о организовању Деоничког друштва "Ј. - холдинг" предвиђено је да друштво одговара за своје обавезе према трећим лицима свом својом имовином која му припада. Донетим одлукама, статутима, актима о међусобним односима холдинга и друштава са ограниченом одговорношћу предвиђено је да холдинг одговара за обавезе друштава са ограниченом одговорношћу до висине уложеног капитала, док друштва са ограниченом одговорношћу која имају својство правног лица за своје обавезе одговарају свом својом имовином, а не одговарају за обавезе оснивача (улагача).

Привредни судови су нашли да је у смислу члана 54. Закона о извршном поступку и члана 187а. Закона о предузећима ("Службени лист СФРЈ, бр. 77/88, 40/89, 46/90 и 61/90) извршење одређено наведеним решењем првостепеног суда недопуштено јер тужени као чланице холдинга нису правни следбеници по извршној одлуци, тако да само имовина холдинга као правног следбеника дужника по наве-

деној извршној исправи може бити предмет извршења. Насупрот изложеном становишту привредних судова, Врховни суд налази да проведеном поступку нису познато утврђене чињенице од одлучног значаја: питање обима предмета извршења и дан доношења извршног наслова - арбитражне одлуке од 5. септембра 1990. године.

Врховни суд је оценио да се у ревизији основано указује на то да је спорни однос расправљен уз погрешну примену материјалног права, и то због непримењивања одредаба члана 28. Закона о извршном поступку. Према овим законским одредбама предмет извршења као објекат радњи извршења и средства извршења код намирења новчаног потраживања може бити свака дужникова ствар или имовинско, односно материјално право, који нису законом изузети од извршења, односно уколико извршење није на њима законом ограничено. Основано се у ревизији указује да на дан доношења арбитражне одлуке није постојао холдинг нити један од пет тужилаца. Они су основани у периоду након доношења цитиране арбитражне одлуке на основама имовине дужника по извршној исправи. Према томе, овде се не ради о отуђењу имовине када се губи свака веза са том имовином, већ се ради о трансформацији имовине у други облик, тако што се конкретна имовина претвара у капитал. Након организовања и на основу имовине дужника по извршној исправи од 5. септембра 1990. године, тужиоци су расподелом, бестеретно дошли у притежање имовине која је друштвеном предузећу "Ј." припадала на дан доношења цитиране извршне исправе. Ова чињеница даје право повериоцу да и од њих тражи намирење до вредности пренете имовине. Трансформација у холдинг представља промену облика организовања па новонастали субјекти одговарају за обавезе оног од кога су настали до вредности преузете имовине.¹⁵⁾

9. Спровођење извршења на акцијама или уделима

У овом поглављу анализиране су законске одредбе и ставови судске праксе који се односе на спровођење извршења на акцијама или уделима. Сматрамо да би се доследном применом ових одредаба и ставова, у највећој мери могли правазићи изложени проблеми и недоумице везане за извршење и одговорност зависних предузећа за обавезе холдинга, односно предузећа које се поделом своје имовине "организовало" у холдинг. Наиме, спровођењем извршења на акцијама или уделима које холдинг поседује, односно које има у зависним друштвима као њихов оснивач, односно члан, повериоци предузећа које се "организовало" у холдинг, а чији је холдинг правни следбеник, могли би бити намирењени. По становишту правне теорије, на тај начин, зависно предузеће индиректно кроз промену власништва, учествује у подмирењу обавеза матичног предузећа.¹⁶⁾

15. Из решења Врховног суда Србије, Прев. 602/97 од 1. октобра 1997. године

16. Ивица Јанковец, "Може ли зависно предузеће одговарати за обавезе матичног предузећа", Правни живот бр. 11/98, стр. 299

Према члану 210. Закона о извршном поступку, према правном лицу које врши привредну делатност, може се одредити **извршење на хартијама од вредности**. Према члану 12. Закона о хартијама од вредности,¹⁷⁾ акција је хартија од вредности која гласи на део основног капитала акционарског друштва. Акције су по својој правној природи новчане хартије од вредности које означавају да је њихов ималац унео одређени део улога у основни капитал акционарског друштва. На тај начин акционар стиче одређена чланска права у том друштву. Унети улог улази у имовину друштва, којом оно обавља своју делатност и одговара за своје обавезе. Акционар више не може слободно располагати својим улогом, али може, по правилу, слободно да располаже својим акцијама. Акционар, у складу са одредбама члана 10. Закона о хартијама од вредности, може акцију продати или по другом основу предати трећем лицу. На тај начин акција као хартија од вредности се може користити за измиривање обавеза према повериоцима под условима и на начин које ималац хартије од вредности уговори са повериоцима, а хартија од вредности се може користити и за обезбеђење плаћања залогом. Из наведеног произилази да акције зависних акционарских друштава које холдинг има у својини, могу бити предмет принудног извршења ради наплате новчаног потраживања повериоца.

Сличне ставове заузела је и судска пракса. Према ставу праксе, ако су пописане ствари деонице (акције) извршење се спроводи у смислу члана 210. Закона о извршном поступку као на покретним стварима и правима - готовом новцу и хартијама од вредности па се предаја врши у смислу одредаба чл. 213. и 215. Закона о извршном поступку.¹⁸⁾

За разлику од ранијег закона, важећи Закон о предузећима уређује и посебне случајеве **преноса удела у извршном поступку**. Према члану 350. ако се удео члана друштва с ограниченом одговорношћу продаје у извршном поступку, суд ће о дозволи продаје и процени удела обавестити чланове друштва и друштво. Ако у року од 15 дана од дана пријема обавештења чланови друштва с ограниченом одговорношћу и друштво не изразе вољу за куповину удела, удео ће се продати у складу са правилима извршног поступка. Из изложене одредбе произилази да је и у извршном поступку Законом о предузећима установљено право прече куповине у корист чланова друштва са ограниченом одговорношћу, као и самог друштва као правног лица. Из наведених законских одредаба произилази да се извршење на имовини холдинга а за обавезе његовог правног претходника (предузећа које се поделом своје имовине "организовало" у холдинг) може спровести и на уделима у зависним предузећима - друштвима с ограниченом одговорношћу, а које холдинг има у својини.

У правној теорији истиче се да овај начин намирења обавеза матичног предузећа може бити неповољан за повериоце уколико је цена акција или удела нижа од њихове номиналне вредности због тога што зависно предузеће не послује успеш-

17. "Службени лист СРЈ" број 26/95

18. Одговор на питање утврђен на седници Одељења за привредне спорове Вишег привредног суда у Београду, 2. јула 1997. године

но. У таквом случају, у поступку принудне продаје акција или удела неће моћи да буде постигнут онај износ који одговара новчаној вредности новчаних и неновчаних улога матичног предузећа у зависно предузеће.¹⁹⁾

10. Побијање правне радње оснивања или преноса оснивачког улога

У судској пракси поставило се, као спорно, питање могућности побијања правне радње оснивања и преноса имовине оснивача путем улога у новоосновано предузеће. То питање, првенствено се појавило у стечајном поступку, али такође и код примене општег института побијања дужникових правних радњи из чл. 280. - 285. Закона о облигационим односима.

Судска пракса дала је одговор на питање шта бива са имовином оснивача у стечају која је пренета на новоосновано предузеће, као и може ли се овако располагање имовином оснивача у стечају побијати ако је истекао рок за побијање правних радњи дужника из члана 116. Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији. Према ставу праксе, рок за подношење побојне тужбе из члана 116. став 1. Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији примењује се код оцене дозвољености тужбе без изузетака. Чињеница што се побојном тужбом побија правна радња стечајног дужника, којом је приликом оснивања предузећа "Н", као свој оснивачки улог унео део своје имовине значајне вредности, не утиче на примену члана 116. став 1. Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији. По благовременој тужби суд ће у парници испитивати јесу ли испуњени материјално-правни услови из члана 112. Закона о принудном поравнању, стечају и ликвидацији и члана 53. Закона о предузећима за побијање правне радње оснивача у стечају, који је радњом оснивања новог предузећа "отуђио" део своје имовине пре отварања поступка стечаја над њим.²⁰⁾

Према мишљењу правне теорије, поверици имају право побијања оснивачког акта у делу о уношењу улога и преноса имовине на новоосновано предузеће до висине потраживања на основу одредбе члана 53. став 4. Закона о предузећима у вези са чланом 280. ст. 1. и 2. и чланом 281. став 3. Закона о облигационим односима. Тужба за утврђење (**паулијанска тужба**) да је уношење улога и пренос имовине одлуком о оснивању предузећа без правног дејства до висине потраживања, подноси се против оснивача (дужника) и новооснованог предузећа ради трпљења последица утврђења и ради могућности спровођења наплате потраживања у извршном поступку.²¹⁾

19. Ивица Јанковец, "Може ли зависно предузеће одговарати за обавезе матичног предузећа", Правни живот бр. 11/98, стр. 299.

20. Одговор на питање утврђен на седници Одељења за привредне спорове Вишег привредног суда у Београду, 2. јула 1997. године

21. Винчић, Одговорност новооснованог предузећа за обавезе оснивача и права поверилаца, Судска пракса привредних судова бр. 1/99, стр. 121-125.

У правној теорији истиче се да због карактера оснивачког акта, последице побијања не могу се ограничити само на побијача, јер оснивачки акт делује *erga omnes*, што значи да побијање делује према свим лицима, која су била у било каквом правном односу са новооснованим предузећем. Уколико дође до **побијања оснивачког акта** у односу на оснивачки улог онда долази до умањења оснивачког улога, који се мора уписати у регистар суда, а то може довести до престанка предузећа (ликвидацијом или стечајем) чиме ће бити нанета штета свим повериоцима ново-насталог предузећа.²²⁾

С друге стране постоје и мишљења у правној теорији да се паулијанском тужбом **не може успешно побијати акт о оснивању предузећа у целини** због преноса имовине на новоосновано предузеће, јер се ради о акту статусног карактера, на основу кога се уписом у судски регистар стиче својство правног лица. Међутим, паулијанском тужбом може се успешно **побијати акт о оснивању предузећа у делу о преносу имовине** на ново предузеће, основано од пословне јединице, са циљем оштећења поверилаца, преко вредности законског минимума оснивачког улога, а на основу члана 54. тача 3. Закона о предузећима са аналогном применом члана 281. став 3. Закона о облигационим односима, јер се ради и **располагању без накнаде**.²³⁾ Међутим, изложеном теоријском схватању може се ставити озбиљна замерка у погледу одређења правне природе оснивања као располагање без накнаде. Наиме, сматрамо да се не може прихватити мишљење да је код оснивања реч о располагању без накнаде, јер према члану 55. став 1. Закона о предузећима оснивачи сразмерно свом улогу у имовини предузећа, стичу удео у предузећу, а на основу тога сразмерно учешће у управљању предузећем и деоби добити у смислу става 2. истог члана. По нашем мишљењу оснивање предузећа је теретан правни посао, односно располагање, а не бестеретно располагање.

Сматрамо да је допуштање могућности побијања правне радње оснивања новог предузећа и уношења улога, било поводом стечајног поступка или применом општег института облигационог права, у супротности са начелима правне сигурности, као и са основним поставкама Закона о предузећима (посебно правилима из чл. 304. до 313 и члана 383. **о смањењу основног капитала**) и Закона о поступку за упис у судски регистар. Поред тога, намирење поверилаца оснивача може се остварити извршењем на уделу или акцијама зависних предузећа које холдинг има у својини, као што је напред изложено.

11. Привид правне личности

Постоје мишљења према којим оснивање новог предузећа од стране постојећег правног лица од дела његове имовине **није статусна промена**, јер део имовине

22. Василић, Побијање аката о оснивању предузећа и одговорност предузећа за обавезе оснивача, Судска пракса привредних судова бр. 3/98, стр. 85-94.

23. Винчић, Побијање оснивачког акта предузећа, Судска пракса привредних судова бр. 3/98, стр. 95-98.

не може бити субјект статусних промена. По становишту теорије, из тога следи закључак да нема солидарне одговорности новооснованог предузећа за обавезе оснивача по основу статусних промена - поделе. Оснивање новог предузећа од дела имовине другог предузећа није подела, што значи да **није статусна промена**, те по основу статусне промене нема одговорности предузећа за обавезе оснивача. Међутим, у правној теорији истиче се да се у ситуацији када дође до преноса значајног дела имовине једног предузећа на новоосновано предузеће, може применити институт **привида правне личности** из члана 54. Закона о предузећима. Наиме, тачно је да је у случају привида правне личности предвиђена одговорност оснивача, а не и новооснованог предузећа. Међутим, када се ради о таквом пробоју правне личности, који упућује на јединство имовине оба предузећа, онда по становишту правне теорије, члан 54. Закона о предузећима треба **широко тумачити**, те у случају злоупотребе ићи на солидарну одговорност свих лица чија се имовина меша. У теорији се даље истиче и проблем примене члана 452. Закона о облигационим односима на одговорност новооснованог предузећа по основу пренете имовине (**приступање дугу**), па се указује да се у овом случају пренос имовине не врши путем уговора (јер у моменту када се врши пренос имовине не постоји новоосновано предузеће као правни субјект који би могао да закључи уговор), већ на основу одлуке органа управљања дужника о оснивању новог предузећа. Међутим, сматрамо да недостатак уговора аутоматски не искључује примену правила о приступању дугу у случају преузимања неке имовинске целине из члана 452. Закона о облигационим односима, јер према члану 25. став 3. истог закона, одредбе овог закона које се односе на уговоре, **сходно се примењују и на друге правне послове**, међу које свакако спада и оснивачки акт или наведена одлука органа управљања. То значи да у описаној ситуацији долази у обзир сходна примена одредаба из члана 452. Закона о облигационим односима о приступању дугу и ограниченој солидарној одговорности новооснованог предузећа до висине преузете активе.²⁴⁾

12. Приступање дугу и ограничена солидарна одговорност

Према мишљењима правне теорије, повеиоцу предузећа дужника који је након настанка обавезе, одлуком или уговором, располагао својом имовином, уносећи је као оснивачки улог у новоосновано предузеће или у неко већ постојеће кроз повећање основног капитала стоје на располагању следећи путеви и механизми заштите његових имовинских права: Он може да на основу извршне исправе према дужнику тражи извршење на стеченом уделу или акцијама, а ово право има и сваки други поверилац оснивача. Поверилац може да на основу извршне исправе тужбом против новог предузећа побија правну радњу свог дужника и наплати се из пренете имовине (то право може имати и поверилац чије потраживање је на-

24. Васиљих, Побијање аката о оснивању предузећа и одговорност предузећа за обавезе оснивача, Судска пракса привредних судова бр. 3/98, стр. 85-94

стало после радње оснивања). Такође, поверилац може да се користи ограниченом солидарном одговорношћу новог предузећа по члану 452. Закона о облигационим односима (ово право припада само повериоцу чије потраживање је настало пре оснивања или улагања). Најзад, по мишљењу правне теорије, иако је закључак о примени правила о неограниченој солидарној одговорности из члана 187а. став 2. ранијег Закона о предузећима за повериоце најповољнији, сам законски израз “подела дела имовине на два или више нових предузећа која се оснивају” асоцира на одредбу члана 452. Закона о облигационим односима **о приступању дугу у случају примања неке имовинске целине** (“лице на које пређе имовинска целина правног лица или један део те целине”) сматра се да би и овде могао бити најисправнији став да је реч о **ограниченој солидарној одговорности** до вредности примљене имовине.²⁵⁾

13. Спречавање злоупотребе права на оснивање предузећа уписом у судски регистар ограничене солидарне одговорности основаног предузећа за обавезе оснивача

У правној теорији истиче се да су се досадашњи радови у стручној литератури бавили могућностима поверилаца да реализују своје потраживање према новооснованом предузећу. Обрађиване су само оне могућности које повериоцима стоје на располагању почев **од момента када је упис оснивања новог предузећа у судски регистар постао коначан**, односно када је решење о упису постало правоснажно. Те могућности су: 1) извршење на уделу и акцијама које оснивач - презадужени дужник поседује код новооснованог предузећа; 2) побијање правне радње - акта о оснивању предузећа у делу о преносу имовине на ново предузеће, основано од пословне јединице, са циљем општећења поверилаца, преко вредности законског минимума оснивачког улога (Паулијанска тужба); 3) установљавање солидарне одговорности новоформираног предузећа за обавезе свог оснивача, јер је реч о једној врсти поделе оснивача; 4) коришћење ограниченом солидарном одговорношћу новог предузећа применом правног института приступања дугу по члану 452. Закона о облигационим односима; 5) пробијање правне личности, правни институт установљен у члану 54. Закона о предузећима. Међутим, правна теорија оправдано је указала на потребу да се, ради заштите повериоца, делује превентивно **спречавањем злоупотребе права на оснивање предузећа** и то од стране регистарског суда по службеној дужности у самом поступку уписа оснивања предузећа у судски регистар.²⁶⁾

25. Врховшек - Савић, Одговорност предузећа за обавезе оснивача и права поверилаца, часопис Привреда и право бр. 1-2/98, Београд, стр. 59. и 60

26. Слободан Спасић, Оснивање предузећа као средство изигравања интереса поверилаца, Судска пракса привредних судова бр. 3/99, стр. 19-31

Такво мишљење правне теорије прихваћено је и у актуелној судској пракси узимањем правног схватања о спречавању злоупотребе права на оснивање предузећа и упису у судски регистар ограничене солидарне одговорности основаног предузећа за обавезе оснивача. Према ставу праксе, да би спречио злоупотребу права на оснивање предузећа у циљу изигравања интереса поверилаца, регистарски суд је у обавези да по службеној дужности од подносиоца пријаве за упис закључком затражи да у оснивачки акт унесе одредбу о солидарној одговорности новооснованог предузећа за обавезе оснивача настале до момента уписа оснивања предузећа, до висине оснивачког улога. Уколико предлагач не поступи по закључку, регистарски суд ће донети решење о одбијању уписа оснивања предузећа у судски регистар на темељу члана 37. Закона о поступку за упис у судски регистар. Истоветно ће регистарски суд поступити и у вези са пријавом за упис повећања основног капитала новооснованог предузећа, уколико оснивач на то предузеће преноси имовину веће вредности.

У образложењу изложеног става се наводи да ће регистарски суд, ради спречавања злоупотребе права на оснивање предузећа у циљу изгравања интереса поверилаца, по службеној дужности од предлагача затражити, уколико то недостаје, да у **оснивачки акт унесе одредбу о солидарној одговорности** новооснованог предузећа за обавезе оснивача настале до момента уписа оснивања предузећа, а до висине оснивачког улога односно вредности пренете активе. Овом одредбом би се обезбедили евентуални повериоци оснивача који су у време заснивања облигационог односа са оснивачем имали у виду његову имовину као неки вид обезбеђења свог потраживања, чиме би се спречила злоупотреба права на оснивање предузећа. Са друге стране савесни и поштени оснивачи не би били ускраћени и оштећени у погледу остваривања свог субјективног права на оснивање предузећа. Напротив, непоштени и несавесни оснивачи тј. дужници били би дестимулисани да путем оснивања нових предузећа и преношењем на њих активе веће вредности изиграју своје повериоце. Уколико предлагач не поступи по закључку регистарски суд ће донети решење о **одбијању уписа оснивања** предузећа у судски регистар, на основу члана 37. Закона о поступку за упис у судски регистар, будући да нису испуњени материјални услови из члана 34. став 3. истог закона. Регистарски суд ће истоветно поступити и из истих разлога и у вези са пријавом за упис повећања основа капитала новооснованог предузећа уколико оснивач на то предузеће преноси активу **веће вредности**.²⁷⁾

Закључак

Из извршене анализе законских решења, ставова и мишљења правне теорије и судске праксе проиилази, као први закључак, да је став о спорном питању,

27. Правно схватање утврђено на седници Одељења за привредне спорове Вишег привредног суда у Београду од 28. јула 1999. године

одговорности зависног предузећа за обавезе матичног предузећа, изражен у наведеној пресуди Савезног суда био изазов како за судску праксу, тако и за правну теорију да се позабави овим тако актуелним, а сложеним питањем, са различитим приступом. Произилази да је, понекад, управо одговарајуће и рационално да се и највиша судска инстанца изјасни благовремено, о неком спорном питању, као што је то овде случај, како би се подстакла судска пракса и правна теорија на даље и продубљено проучавање истог све у циљу заузимања најадекватнијег и најбољег, на закону заснованог решења.

Из досада изражених ставова судске праксе и правне теорије, по спорном питању, произилази да би најправилнији став био:

За обавезе матичног предузећа неограничено солидарно одговара и зависно предизеће, односно предузеће на које је пренет део активе матичног предузећа, сходном применом правила о статусној промени - подели предузећа.